

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ב"ה

תיק 1089594/8

בבית הדין הרבני האזורי ירושלים

לפני כבוד הדיינים:

הרב מרדכי רלב"ג – ראב"ד, הרב יוסף גולדברג, הרב דוד בירדוגו

התובעת: פלונית (ע"י ב"כ עו"ד שלמה שרשבסקי)

נגד

הנתבע: פלוני (ע"י ב"כ עו"ד אברהם יצחק וייס)

הנדון: העמדת כתובה הנקובה ב'מאתיים זקוקין' על כפל הסכום המינימלי לפרנסת אדם יחיד לשנה

פסק דין

לפנינו נדון כתובת האישה.

רקע ועובדות

הצדדים נישאו בשנת 2011 ונכתבה לאישה כתובה בסך של 'מאתיים זקוקין'. מנישואין אלו נולדה לצדדים ילדה אחת בשנת 2015. האישה פתח תיק יישוב סכסוך ביולי 2016, ולאחר מכן, באוקטובר 2016, פתח תיקי גירושין, כתובה, רכוש וכו'.

לדבריו האישה לא תפקדה – יש לה בעיות נפשיות, והיא לוקחת כדורים. מכיוון שהדבר נודע לו רק לאחר הגירושין הרי שזהו מקח טעות. עוד טען שהיא מונעת ממנו יחסי אישות.

האישה הכחישה את טענות האיש, אמרה שאינה סובלת מבעיות נפשיות, הכדורים שלקחה היו רק כדורי ארגעה מחרדות במקרים של מצבי לחץ. כן אמרה שתפקדה כראוי ושחיי הנישואין שלהם היו תקינים.

בית הדין הפנה את הצדדים לבדיקה אצל ד"ר רימונה דורסט. היא בדקה את שניהם וממצאי הבדיקה העלו שהאישה אינה סובלת מבעיות נפשיות כפי שטען האיש.

הצדדים התגרשו בסופו של דבר ביום ה' במרחשוון תשע"ח (25.10.2017), וסוכם שעניין הכתובה יידון לאחר הגט.

בדיון הראשון והאחרון בעניין הכתובה שהתקיים ביום י"ד בשבט תשע"ח הוחלט שכל הדברים כבר נאמרו במהלך הדיונים בעניין הגירושין, ואין צורך לחזור עליהם, ולכן הצדדים גישו סיכומים, ולאחר מכן יינתן פסק דין.

סיכומי האישה הגיעו, אך סיכומי האיש בוששו לבוא. לפיכך ייתן בית הדין את פסק דינו על פי סיכומי האישה והחומר שבתיק.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

תמצית טענות האישה

א. חובת הראיה להפסד הכתובה היא על האיש – הוא תבע את הגירושין, הוא קם ועזב את הבית המשותף. האישה רצתה שלום בית.

ב. האיש טען נגד האישה טענות שונות ומשונות, כגון: האישה סובלת מבעיות פסיכיאטריות, חוסר תפקוד וכו', אך לא הוכיח דבר מטענותיו. חלק מטענותיו אף נסתרו, כגון הטענה בדבר הבעיות הנפשיות נשללה על ידי הדוח של ד"ר דורסט – התברר שמדובר בכדורים להרגעה בלבד ולא לטיפול במחלה פסיכיאטרית.

ג. גם בעניין יחסי אישות – האישה מכחישה שסירבה, ומלבד זאת, גם אם נקבל את דברי האיש אין לה להפסיד דבר מכתובתה בגין כך היות שלא נעשה לה סדר המורדת (התראה, הכרזה וכו').

ד. חיי הנישואין היו תקינים לחלוטין ומאושרים עד לידת הבת. לאחריה התחילו קשיים.

תמצית טענות האיש

א. האישה מנעה ממנו יחסי אישות.

ב. האישה סבלה מבעיות נפשיות, היא לקחה כדורים ולא סיפרה לאיש על בעיותיה לפני הנישואין. היא גם ניסתה להסתיר זאת מהאיש – הייתה מחביאה את הכדורים בתוך קופסאות של מסטיקים וכיוצא בזה. לפיכך יש פה טענה של מקח טעות.

ג. האישה לא תפקדה בבית: הייתה ישנה הרבה שעות – כך היה מתחילת הנישואין; הייתה צופה שעות רבות בטלוויזיה – רואה סדרות, ואחר כך ישנה הרבה ביום; לא הייתה מבשלת וכו'.

דיון והכרעה

אין ספק שחובת הראיה בנדון דנן מוטלת על האיש, שכן הוא קם ועזב את הבית המשותף והוא שתבע את הגירושין. האיש לא עמד בנטל הראיה, הוא לא הוכיח אפילו עילה אחת להפסד הכתובה, נהפוך הוא: הדו"ח של ד"ר דורסט שולל את טענותיו על בעיותיה הנפשיות. לפיכך האישה זכאית למלוא כתובתה.

ועתה מוטל עלינו להכריע בשיעור הכתובה שבה הבעל חייב בנדון דידן לאשתו.

הבעל הוא מהעדה האשכנזית ובכתובה מופיע "מאתיים זקוקין כסף צרוף".

דעת הרוב

גדולי האחרונים האריכו בנידון זה, וכידוע, לשיטת החזון איש, מאתיים זקוקין שווים 57,600 גרם כסף, ומאידך גיסא לשיטת הנחלת שבעה (סימן יב אות מט) בשם הב"ח והדרישה מאתיים זקוקין שווים ל-2784 גרם כסף (עיין שיעורי תורה לגר"ח נאה עמ' רצה-שב, חזון איש אבן העזר סימן סו אות כא, פד"ר יג עמ' 306 ופדר יא עמ' 364).

מאחר שנחלקו בזה, על כן לכאורה יש להכריע כפי השיעור הנמוך. במקרה שלפנינו הבעל הוא אשכנזי, על כן ערך מאתיים זוו שבכתובה ייקבע על פי דעת הרמ"א בשולחן ערוך (אבן העזר סימן סו סעיף ו) ויעמוד על 960 גרם. ערך מאתיים זקוקין יועמד על שיטת הנחלת שבעה – 2784 גרם כסף (כל זקוק הוא 13.92 גרם כסף כפול 200 = 2,784 גרם כסף).

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

לכאורה אם נחשב את המשקל הנ"ל על פי שער הכסף כיום, נקבל סכומים מזעריים, הן לגבי מאתיים וזו שהם עיקר הכתובה ששווה כאלף ש"ח, והן לגבי מאתיים זקוקין השווים כיום כמה אלפי ש"ח בודדים.

לא בכדי פירטנו כאן אף את ערך מאתיים זוו, על אף שבכתובה דנן מוזכרים מאתיים זקוקין בלבד, וזאת משתי סיבות:

האחת, מחלוקת האחרונים אם סך מאתיים זקוקין כולל בתוכו אף את המאתיים זוו, או שמא הבעל חייב במאתיים זוו מלבד מאתיים זקוקין (עיי' בנחלת שבעה סימן מט אות ב). אכן אף בזה יש להכריע כדעה המקלה שסך מאתיים זקוקים כולל אף את עיקר הכתובה בסך מאתיים זוו.

הסיבה השנייה שהבאנו את ערך מאתיים זוו היא משום שכדי להעריך כיום את מאתיים הזקוקין חייבים אנו להתייחס בתחילה לערכם של מאתיים זוו וזאת משום שללא ספק הייתה הכוונה בתקנה שתיקנו לכתוב מאתיים זקוקין להוסיף על אותם מאתיים זוו שהם עיקר הכתובה, וכן כתב להדיא בספר נחלת שבעה (סימן יב אות מז ד"ה למה), וזו לשונו:

ומה שכותבים כתובה גדולה כל כך, אף על פי שמאתיים שתקנו לה חכמים אינה עכשיו רק שמונים זהובים [...] מכל מקום נהגו לכתוב כתובה של ד' מאות כ'בית דין של כהנים' בפרק קמא דכתובות, ואיתמר עלה: "אמר רב יהודה אמר שמואל: לא בית דין של כהנים בלבד אמרו, אלא אפילו משפחה המיוחסת בישראל – אם רצו לעשות כדרך שהכהנים עושים – עושים" – הביאו הבית יוסף סימן סו, ועל כן אנו מחזיקים עצמנו כמיוחסים טפי, ולכן נהגו בד' מאות זוו.

וכעין זה כתב אף הדרישה (אבן העזר סימן סו ס"ק יד), עיי' שם.

ומאחר שסכום מאתיים זקוקין הוא גבוה ממאתיים זוו, על כן יש להתייחס בתחילה לערכם של מאתיים זוו ולאחר מכן יש להכריע על ערכם של מאתיים זקוקין ביחד לאותם מאתיים זוו. אך בטרם נתייחס לכך יש להקדים את דברי הגר"ח נאה זצ"ל בספרו שיעורי תורה (סימן ג אות מד) שכתב שמאחר שהחישוב בזמן שתיקנו מאתיים זקוקין היה מתוך מטרה לתת לכלה פי ארבע מעיקר הכתובה, ולמדו זאת מבית דין של כהנים שהיו כותבים פי ארבע מעיקר הכתובה המינימלי שהוא מאה זוו לאלמנה ד' מאות זוו (כלומר: פי ארבע ממאה זוו), לכן קבעו שהתוספת הקבועה לכל ישראל תהיה גם כן פי ארבע מכתובת בתולה, ובזמנם זה היה מאתיים זקוקין, אך כאמור לעיל, נחלקו בזה רבותינו האחרונים כיצד לשער את אותם מאתיים זקוקין.

ועתה נפנה בתחילה לברר את ערכם של מאתיים זוו שהם עיקר הכתובה.

ברצוננו להפנות לפסק דין שכתבנו בעבר (תיק מס' 915637/4) ובו הארכנו להוכיח שמאחר שבמשך הדורות ירד ערך מאתיים זוו – ואף רבנו הרא"ש בתקופתו העיר בזה כי "אינה חוששת על מנה ומאתיים שלו [...] דבשביל מעט ממון של כתובה שהיא מפסדת, לא תניח מלידת עיניה" וכו' (פסקי הרא"ש לכתובות פרק ה סימן לד), וכן בשו"ת ריב"ש (סימן קנג) עמד על השאלה כיצד סכום נמוך שכזה יגרום לבעל שלא תהא קלה בעיניו להוציאה – והארכנו שם להוכיח שערך מאתיים זו כיום יש לשער לפי ערך מינימלי של פרנסה לשנה, וכך הייתה דעתו של הגרי"ש אלישיב זצ"ל, וכך משמע משו"ת אגרות משה (אבן העזר חלק ד סימנים צב, צג) שיש לעדכן את ערך סך מאתיים זוו כאמור לעיל.

לאור האמור שם קצבנו את סך מאתיים זוו לסך של שנים-עשר אלף ש"ח שהוא סך פרנסה מינימלי לשנה (אלף ש"ח עבור כל חודש).

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

על פי כל האמור לעיל, ולאחר העיון במחלוקת הגדולה בין הפוסקים לגבי שיעור מאתיים זקוקים, כאשר יש אף הסוברים לחייב על פי הסך הנמוך של הנחלת שבעה – ערך של 2,784 גרם כסף שהוא כיום כמה אלפי שקלים בודדים, ומאידך גיסא אם קצבנו את ערכם של מאתיים זוו לשנים-עשר אלף ש"ח, ואם כן לא ייתכן לקצוב את סך מאתיים זקוקים פחות מהסך המעודכן של מאתיים זוו. ומאחר שלדברי הגר"ח נאה, הבסיס הראשון של מאתיים זקוקין הוא החישוב שנהגו בו 'בית דין של כהנים' – פי ארבע מעיקר כתובת אלמנה שהיא מאה זוו, ולפי זה החישוב הוא שערך כתובה של מאתיים זקוקים הוא ארבע מאות זוו, ואף שהגר"ח נאה כתב שם שיש לפסוק פי ארבע לכל ישראל, אף לכתובת בתולה (כלומר, מאתיים זוו כפול ארבע), אכן לאור כל המחלוקות הנ"ל, כאשר הדעת נוטה להכריע כערך הנמוך, על כן נראה להכריע בזה כאותו חישוב בסיסי הנ"ל שהאישה זכאית בכתובה דנן של מאתיים זקוקים לערך של ארבע מאות זוו, ומאחר שקצבנו את עיקר כתובה שהיא מאתיים זוו לשנים-עשר אלף ש"ח, על כן יש להכפיל סכום זה לסך של עשרים וארבעה אלף ש"ח שהוא סכום של ארבע מאות זוו מעודכנים לתקופתנו.

יש להוסיף ולציין עוד שעל אף שהבעל – כשחתם על הכתובה, לא ידע את ערכם של הזקוקין שהתחייב בה – על כל פנים חתימתו על הכתובה והודאתו בה כפי שמופיע בסיפא של הכתובה וכן הקניין שקיבל על כך, מחייבים אותו בזה, ואין מתקבלת טענתו שלא הבין על מה שחתם כמבואר בשולחן ערוך (חושן משפט סימן ס"א סעיף יג), בש"ך (שם ס"ק יח) ובנתיבות (שם ס"ק כג). ובכהאי גוונא אומרים אנו שהחתן בחתימתו על הכתובה התחייב בסך זה על פי מה שיכריע בית הדין שהנידון יובא לפניו להכרעה.

דעת המיעוט

ראיתי מה שכתבו חבריי בדעת הרוב שיש לחייב את הנתבע בסך עשרים וארבעה אלף ש"ח כשיעור פרנסה לשנה (מאתיים זוו כבהלכות צדקה) כפול שתיים כאשר זקוק הוא כפול מזוו.

אומנם לעניות דעתי יש לחשב ולשקול את הסכום שישולם בהתחשב בנתונים הבאים:

הנה נוכח ריבוי הספקות והדעות בעניין שיעור מאתיים זקוקים, כבר גדולי ההוראה והדיינים בדור הקודם העדיפו לפשר ולא לפסוק כפי שציין בספר 'מעשה בית דין' להגר"מ טולידאנו שליט"א (ריש סימן יד) שהגר"ש אלישיב זצ"ל תמה על הגר"ח הרצברג שליט"א אב"ד חיפה (בדימוס) ששאל לגר"ש אלישיב מה השיעור שנהוג לפסוק ב'זקוקין', והשיב לו בפליאה על שחושבים לפסוק בדין, שהוא עצמו ובית דינו מעולם לא פסקו בעניין ה'זקוקין', אלא תמיד הביאו את הצדדים להסכמה על סכום מוסכם. ואכן קשה מאוד להעריך שווי סך כתובה במטבע או במשקל עתיק יומין שכזה שנמזגו לו מנהגים שונים ודעות רבות, עד שאמרו בדרך מליצה כי למה נקרא שמם 'זקוקין', כי הם זקוקים לפרשנות רבה.

גם חבריי שבדעת הרוב, הרבנים הגאונים שליט"א, מצאו דרך לעקוף את החישובים הרבים באמצעות חישוב פרנסה לשנה כנ"ל, מתוך הנחה שמכיוון שבהלכות צדקה נקבע ששיעור מאתיים זוו הוא פרנסה לשנה, הרי שחז"ל התכוונו ששיעור עיקר הכתובה יספק לאישה המתגרשת או המתאלמנת כדי פרנסתה לשנה. ועל ידי חישוב שהזקוק הוא כפול מהזוו הגיעו לתוצאה הנ"ל כאמור.

אומנם לפי עניות דעתי לא נכון הדבר לחשב פרנסת שנה בשנים-עשר אלף ש"ח – דפוק חזי מאי עמא דבר, ומי יכול כיום להתקיים בסך זעום זה, כיצד יתגורר ואיך ישלם כל התשלומים השוטפים לפני שהכניס פת לחם לפיו? והרי גם למזונות ילדים קטנים מגיל אפס לא נהוג לפחות מכאלף ושלוש מאות ש"ח – מעשים בכל יום, וזה עוד לפני חישוב המדור. וכיצד יספיקו אלף

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ש"ח לחודש לאשה בוגרת עם צרכים רבים יותר? נמצא שאם באנו לקבוע עיקר הכתובה על יסוד פרנסה לשנה צריכים לתת לה לכל הפחות כחמשת אלפים – ששת אלפים ש"ח לחודש שהם כשבעים אלף ש"ח לשנה, ונמצאו גם לשיטתם שהזקוק הוא כפול מהזו, מאתיים זקוקים שווים לכמאה וארבעים אלף ש"ח.

אלא שכבר כתבנו להוכיח באותו פסק דין שאליו ציינו בדעת הרוב (915637/4) נגד דעת הרוב גם שם – כי שלא כמו בהלכות צדקה שמאתיים זוז מכוונים לפרנסת שנה, הרי שבכתובה תקנת חז"ל הייתה למאתיים זוז כמשקלם בכסף צרוף ללא קשר לשיעור פרנסת שנה – יעוין שם שהוכחנו את הדברים מעצם לשונות הראשונים הרא"ש והריב"ש וכו', ודלא כמו שכתבנו בספרנו בדבר משפט (סימן מב עמ' שפח-שפט) שסברנו שגם בכתובה העניין הוא פרנסת שנה.

לפי זה שבה וגם ניצבה עלינו החובה לברר באופן מעשי מהו שיעור מאתיים זקוקין.

והנה ראיתי לחכם אחד נר"ו שכתב בזה סקירה נאה ותמציתית על דברי ימי הזקוקין לדורותיהם, ובתוך הדברים תמה והשיג על מה שכתב החזון איש (אבן העזר סימן סו אות כא) שיש לחשב את הזקוק לפי הערך הגבוה שלו עד שסך מאתיים זקוקין יעמוד על מעט יותר מחמישים ושבעה קילוגרם כסף, וכתב שלכאורה אין דברי החזון איש מתיישבים עם מה שהביאו בספרים קדמונים אחרים שיעורים נמוכים יותר לזקוקין שהיו נהוגים במחוזות שונים ברחבי רוסיה, ליטא ופולין, והיה עליו לנקוט הנמוך שבהם על פי ההלכה הרווחת בידינו שהמוציא מחברו עליו הראיה.

אולם לפי עניות דעתי, מלבד שהחזון איש לא הכריע כן מעצמו אלא ציין לגר"א (בביאורו ליורה דעה סימן שה ס"ק ד) שכתב כן, ואם כן: מי יבוא אחרי המלך – אדוננו הגר"א זיע"א שחי באותם הזמנים שעוד ידעו מה הם הזקוקין וכתב לבאר כן, עוד יש גם לתת טעם פשוט לדבריו, שמכיוון שהתברר לגר"א שתקנת הזקוקין האמיתית והמקורית הייתה כשיעור הקדמון הגדול, לפיכך כתב שכך יש להורות כעיקר התקנה, ולא להתחשב במקומות שיתכן שהנהיגו להפחית מהשיעור הגדול רק למקומם ושעתם מהטעם שראו לנכון לטובת קהילותיהם הספציפיות, ואילו במקום שלא נהגו לא נהגו, ויש להורות לרוב קהילות להמשיך בשיעור הגבוה שתוקן במקור כמקדמת דנא. ואכן נראה לכאורה כי מנהג בתי הדין לפסוק שיעור כתובה לאשכנזים כשנכתב מאתיים זקוקין כמו שכתב החזון איש וכמובא בפד"ר וכן העלה בספר מעשה בית דין הנ"ל ועוד, נמצא שמלבד מה שכתב החזון איש עוד יש לומר דאפשר שכבר הוקבע המנהג כן ואין אחר המנהג כלום.

ונדוננו שהאישה לא פשעה אלא הבעל עזב אותה ולא הוכיח טענותיו נגדה, ודוח המומחה אישר את טענותיה של האישה ומצביע לכאורה על טענות שווא נגדה מצד הבעל, דומה לאשר כתבנו בספרנו בדבר משפט הנ"ל (סימן מב עמ' שפח-שפז) בעניין הצמדת הכתובה שנחלקו הפוסקים במטבע שהזול אם להצמידה או לאו, שיש מקום להכריע בכל מקרה לגופו של עניין לפי מידת אשמתו של הבעל, לפי רוב האשמה תרבה ההצמדה, והבאנו סימוכין לכך מתקנת אדוני מורי זקני הר"ב זללה"ה שאם גירש מסיבה הקרובה לאונס אין לחייבו בתוספת כתובה. עיין שם. וכן ממה שנהג מרן הגאון רבי עובדיה יוסף זיע"א להצמיד לפעמים מטעם שהנשים שאינן מכירות את טיבה של הכתובה סומכות על בית הדין שהוא דואג לזכויותיהן באמצעות מסמך הכתובה, ועל כן על הדיינים להפעיל שיקול דעת בזמן שרואים שראוי לפצות את האישה ולהכריע לחומרא בהצמדה. והבאנו ראיה לדברים אלו מהגמרא (בבא קמא צו, ב) "האי איניש גזלנא עתיקא הוא, ובעינא דאינקנסיה".

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ואם כן נראה שהוא הדין בנדון דידן, שככלות הכול עדיין קיימים ספקות רבות בשיעור הזקוקין, יש מקום להכניס לכלל השיקולים גם מידת פשיעתו של הבעל: אם הרבה לפשוע ועוד שהוא מאותם שנהגו בהם שבית הדין פוסק פיצויים לאישה בנוסף על הכתובה – יש להעמיד את הזקוקים על השיעור הגבוה, ואם הוא לא פשע או שלא הוכחה אשמה אלא שרצונו לגרש מחמת מאיסותה בעיניו או מחמת טענות שיש להן 'רגליים לדבר' אלא שלא הוכחו – יש להביא את הצדדים לפשרה על סכום ממוצע כפי ראות עיני הדיין, לקיים תקנת חז"ל "שלא תהא קלה בעיניו להוציאה".

בנדוננו, שלא כבמעשה המובא בספר בדבר משפט הנ"ל, אין להצביע על פשיעה של ממש של הבעל כנגד האישה, שהתעלל בה וכו', אלא רק על מאיסות ועזיבת הבית בטענה שנוטלת כדורים לבעיות נפשיות – טענה שלא הוכחה, ואף הוכח לכאורה על ידי חוות דעת מומחה כדברי האישה, שרק חרדות היו לה ולא יותר.

לפי עניות דעתי זהו המקרה שיש להביא את הצדדים להסכמה על גובה הכתובה כפי שנהגו הגרי"ש אלישיב ובית דינו.

בהעדר הסכמה, יש לפסוק על שיעור ממוצע בין השיעור הנמוך לשיעור הגבוה עם נטייה לחומרא לצד השיעור הגבוה המוזכר בחזון איש.

והנה השיעורים שנאמרו בזה נעים מ-197.9 גרם כסף טהור (זקוק קראקוב) – למטה, עד 233.8 גרם (זקוק קולוניא) – למעלה (ספר 'מידות ושיעורי תורה'). הזקוקין הוזכרו בשו"ת מהר"ם מיניץ (סימן קט). לפי זקוק קראקוב יוצא שמאתיים זקוקים הם קרוב לארבעים קילוגרם כסף טהור. השיעור הגבוה כאמור הוא כחמישים ושבעה קילוגרם כסף טהור.

לאור האמור, יש לפי עניות דעתי להעמיד את סך הכתובה על שווי חמישים קילוגרם כסף טהור נכון ליום הפירעון בפועל.

פסק דין

לאור האמור לעיל אנו מחייבים את הבעל [פלונין] לשלם לאישה [פלונית] בעבור הכתובה סך של 24 אלף ש"ח (כדעת הרוב).

מותר לפרסם את פסק הדין לאחר השמטת פרטים מזהים.

ניתן ביום ט"ז בטבת תשע"ט (24.12.2018).

הרב דוד בירדוגו

הרב יוסף גולדברג

הרב מרדכי רלב"ג – ראב"ד

עותק זה עשוי להכיל שינויי ותיקוני עריכה